

Redo för jobbet?

Skolans roll för företagens kompetensförsörjning

Författare: Johan Olsson, Fredric Skälstad

Innehåll

Sammanfattning	2
Skolan är avgörande för Sveriges företagsklimat.....	3
Kompetensförsörjning för ett bättre företagsklimat.....	4
Företagen vill rekrytera, men hittar inte rätt kompetens.....	4
Höga ingångslöner och bristande erfarenhet skapar ungdomsarbetslöshet	6
Ungdomar saknar relevant utbildning.....	7
Företagens syn på skolan.....	8
Analys: Företagen är oroliga över tillståndet i skolan.....	11
Slutsatser: Stärkt kvalitet, fler yrkeskickliga lärare och värna valfriheten	12
Förbättra arbetsron i skolan	12
De mest yrkeskickliga lärarna borde få högre lön.....	12
Valfriheten höjer kunskapsresultaten	12
Skolan måste samverka bättre med näringslivet	12
Elever måste kunna jämföra utbildningar	13
Ta företagens oro på allvar	13
Metodbeskrivning Rekryteringsenkäten och Företagarpanelen	14
Företagarpanelen.....	14
Rekryteringsenkäten	14

Sammanfattning

Företagen anser inte att skolan lyckas förbereda eleverna inför yrkeslivet

- 12 procent av de tillfrågade företagen anser att skolan i stor eller mycket stor utsträckning lyckas förbereda eleverna för deras framtida yrkesliv.
- Stora företag är mer positiva än små företag.
- Företagen anser att skolan lyckas rusta eleverna med digitalkompetens. På en femgradig skala ges medelbetyget 3,83.
- Endast 30 procent av företagen anser att skolan i stor eller mycket stor utsträckning lyckas rusta eleverna med basfärdigheter (läsa, skriva och räkna).
- Sämst ställt är det med ledarskapskompetens och entreprenöriell kompetens. Nästan hälften av företagen anser att skolan inte lyckas rusta eleverna med dessa kompetenser.
- Nio av tio företag uppger att det är viktigt att nya medarbetare kommer i tid, har ett respektfullt bemötande mot kollegor och kunder, är ordningsamma och uthålliga i sitt arbete.
- Färre än vart femte av Svenskt Näringslivs medlemsföretag svarar att skolan i stor eller ganska stor utsträckning lyckas rusta eleverna med dessa egenskaper.
- Undersökningen omfattar 3 600 av Svenskt Näringslivs medlemsföretag och genomfördes i maj-juni 2014.

Skolan är avgörande för Sveriges företagsklimat

Grunden för Sveriges välfärd är företag och företagsamma människor. Varje dag fattar de tusentals beslut om att växa och anställa, exportera och importera, bygga ut eller kanske lägga ned sin verksamhet. Varje sådant beslut har en direkt effekt på sysselsättningen, skatteintäkter och därmed de resurser som står samhället till buds.

Omgivningen – företagsklimatet – påverkar företagets beslut. Man kan lätt få bilden att det avgörande är globala frågor som frihandelsavtal och tillväxten i Sydostasien, eller mer verklighetsnära frågor som skattesatser, regelbördor och attityden till företagande. Självklart är det ämnen som förtjänar stort utrymme i debatten. Men för företagen är även möjligheten att rekrytera kompetenta och kunniga medarbetare avgörande.

Humankapital är ett sammanfattande ord för människors kunskaper, färdigheter och kompetenser, alltså de egenskaper som företagen efterfrågar för att kunna vara produktiva. Om Sverige även i framtiden ska vara en tillväxt- och industrination måste vi höja nivån på humankapitalet. Vägen dit är ett utbildningsväsende som håller hög kvalitet.

Skolan är därför viktig för det svenska näringslivet. Runt två tredjedelar av alla elever kommer att jobba i näringslivet efter skolan, antingen direkt efter gymnasiet eller via någon eftergymnasial utbildning.

Samtidigt saknar allt för många ungdomar jobb. Det finns många orsaker till varför det är så, och som alla grupper är även gruppen ungdomar väldigt heterogen. Den bästa lösningen för att få fler unga i jobb är att skapa fler arbetstillfällen totalt sett. Med ett gott företagsklimat, lokalt och nationellt, med låga trösklar in på arbetsmarknaden och ett utbildningssystem med hög kvalitet och relevans ökar förutsättningarna för unga att skaffa sig ett jobb.

Vi känner oro för utvecklingen i skolan. Sedan mitten av 1990-talet har kunskapsresultaten sjunkit. I den senaste Pisaundersökningen stod svenska femtonåringar för det största tappet i den industrialiserade världen. Våra skolungdomars kunskaper i matematik, läsförståelse och naturvetenskap ligger nu under OECD-snittet. Samtidigt förbättras resultaten på många platser i världen. Flera asiatiska stater presterar starkt, men även länder närmare oss som Nederländerna, Schweiz och Estland når toppresultat.

Bilden är inte nattsvart. Runt om i vårt land finns tiotusentals engagerade lärare och skolledare som lyckas rusta eleverna inför ett framtida yrkesliv. Vi vill på olika sätt ge dem stöd i deras arbete och samtidigt ge alla andra skolor incitament att följa deras exempel.

”Redo för jobbet?” är ett inlägg i den skolpolitiska debatten, där vi presenterar Svenskt Näringslivs medlemsföretags syn på skolans utveckling och dess förmåga att möta framtidens kompetensbehov.

Stockholm 2014-07-01

Johan Olsson Fredric Skälstad

Kompetensförsörjning för ett bättre företagsklimat

Den svenska ungdomsarbetslösheten är allt för hög. Arbetslösheten bland unga är en signal om att arbetsmarknaden inte fungerar tillräckligt väl. För rigida arbetsrättsliga regler och för höga ingångslöner hindrar unga från att få ett arbete.

Konsekvenserna för de hundratusentals ungdomar utan jobb är allvarliga. Det handlar om uteblivna inkomster och erfarenheter, ett uppskjutet inträde i vuxenlivet och en utestängning från den gemenskap som arbetslivet ger. Om arbetslösheten blir långvarig kan följderna bli ännu värre.

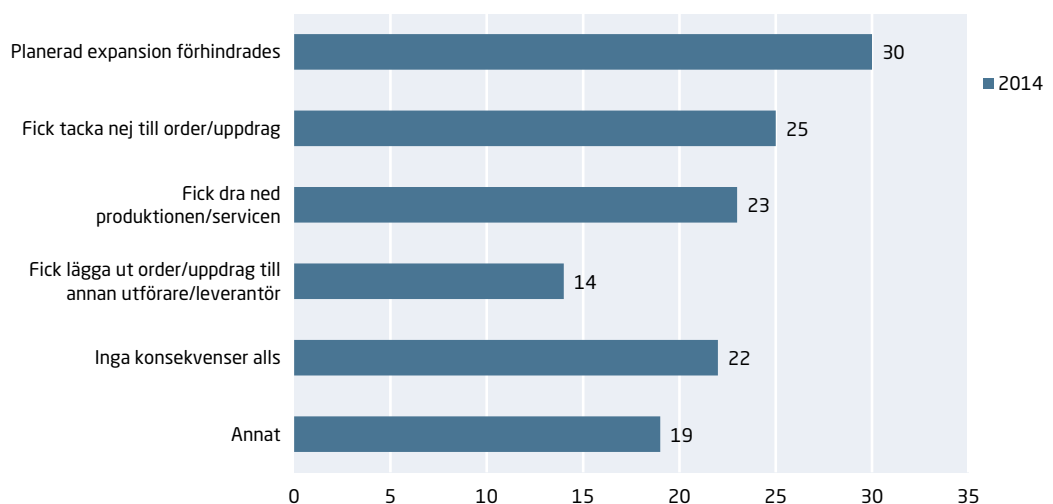
I grunden är lösningen på ungdomsarbetslösheten att skapa fler jobb. Med ett gott företagsklimat, låga trösklar in på arbetsmarknaden och ett utbildningssystem med hög kvalitet och relevans ökar förutsättningarna för ungdomar att komma i arbete.

Företagen vill rekrytera, men hittar inte rätt kompetens

Vartannat år genomför Svenskt Näringsliv en större rekryteringsenkät där företagen svarar på frågor kring rekrytering av nya medarbetare. Resultaten från den senaste undersökningen kom våren 2014.

Undersökningen visar att många företag vill rekrytera, men misslyckas eftersom de inte hittar rätt personer. De är i behov av en mängd olika kompetenser; medarbetare med olika yrkeserfarenheter och olika utbildningsbakgrund.

Figur 1. Konsekvenser för företagen när rekryteringen misslyckas

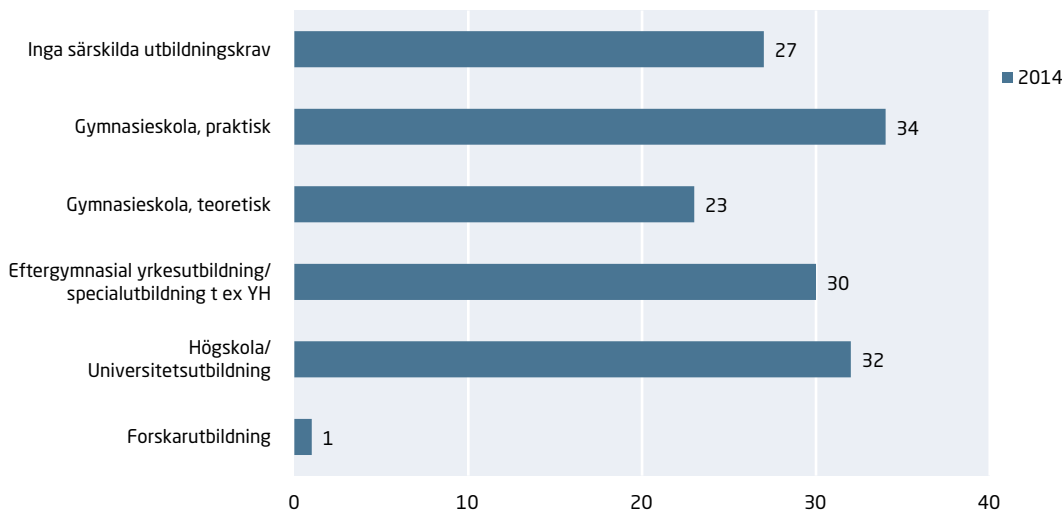
Bas: De som upplevt det svårt att rekrytera

Figur 1 visar att rekryteringssvårigheterna drabbar företagen och de svenska jobben hårt. Företagen får tacka nej till uppdrag och dra ned produktionen. I 30 procent av fallen innebär rekryteringsproblemen att en planerad expansion förhindrades, vilket innebär att Sverige gick miste om viktiga arbetstillfällen.

Hälften av företagen som har försökt att rekrytera uppger att det har varit svårt eller mycket svårt. Många gånger är det så pass svårt att hitta en person med rätt kompetens att det inte blir någon rekrytering. Företagen uppger att vart femte rekryteringsförsök misslyckas och företagens rekryteringsvårigheter får verkliga konsekvenser.

I den politiska debatten är det lätt att få bilden av att det endast är högskoleutbildning som efterfrågas på framtidens arbetsmarknad. Det stämmer att behovet av högskoleutbildad personal är stor, men det är snarare så att det är rätt utbildning än mer utbildning som behövs och att det är relevant högskoleutbildning i nära samarbete med arbetslivet som företagen är intresserade av. I många fall efterfrågar företagen även medarbetare med annan utbildningsbakgrund än akademisk utbildning.

Figur 2. Vilken utbildningsnivå eftersöker företagen?

Bas: De som försökt rekrytera senaste 6 månaderna

Figur 2 visar att det behövs personer med gymnasial kompetens och annan eftergymnasial utbildning än den akademiska. Framför allt efterfrågar många företag personer med gymnasial yrkesutbildning.

27 procent av företagen som har försökt rekrytera under det senaste halvåret svarar att de inte ställde några särskilda utbildningskrav. En del av dessa jobb kan kategoriseras som ”enklare”, men många ställer höga krav på annan kompetens än en särskild utbildningsbakgrund.

Rekryteringsenkäten visar att det är dags att lämna diskussionen om att företagen behöver personal med allt längre utbildningar för att kunna lösa sin kompetensförsörjning. Det som behövs är rätt och relevant utbildning.

Höga ingångslöner och bristande erfarenhet skapar ungdomsarbetslöshet

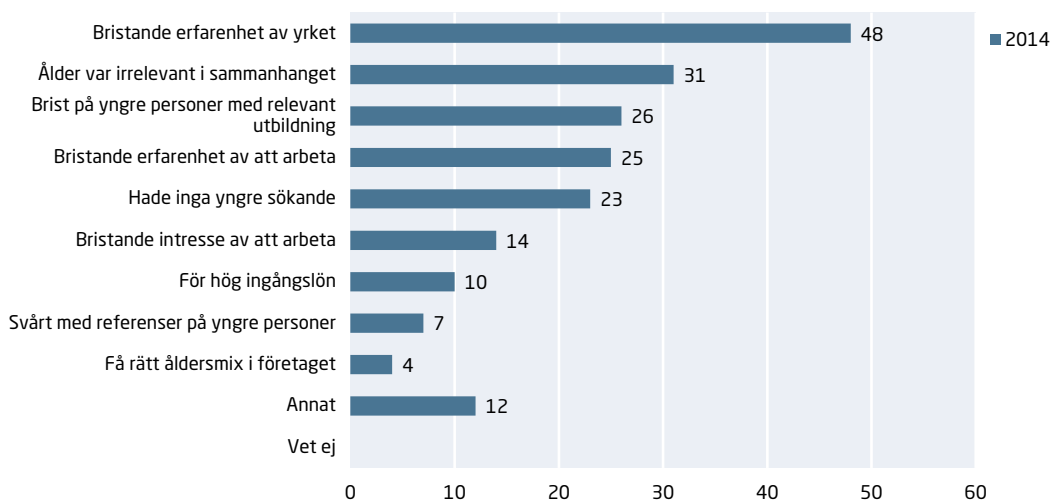
I rekryteringsenkäten fick företagen ge sin generella syn på orsakerna till den höga ungdomsarbetslösheten. Deras svar visar att det framför allt är höga kostnader som skapar en tröskel för ungdomars etablering på arbetsmarknaden.

Drygt två av fem företag menar att en av de viktigaste orsakerna till den höga ungdomsarbetslösheten är för höga ingångslöner. Lika många anser att problemen beror på att det är för liten skillnad i lön mellan att anställa en erfaren och oerfaren person. Men många företag svarar också att ungdomsarbetslösheten beror på att unga saknar yrkes- och arbetslivserfarenhet, att det är för resurskrävande att lära upp någon från grunden och att det är bristande kvalitet och relevans i utbildningssystemet.

Nästan vart femte företag har under de senaste tolv månaderna anställt äldre medarbetare, men inte ungdomar. Dessa företag kan ge mer konkreta svar på varför de valt bort personer under 26 år.

I figur 3 framgår att bristande yrkeserfarenhet är den främsta förklaringen. Nästan hälften av företagen uppger att det är skälet till att man inte anställde en person under 26 år. Att yngre personer har mindre erfarenhet av att arbeta än äldre är inte så svårt att förstå, men det visar att kontakten mellan skola och arbetsliv måste förbättras.

Figur 3. Orsaker till att företagen väljer bort ungdomar.

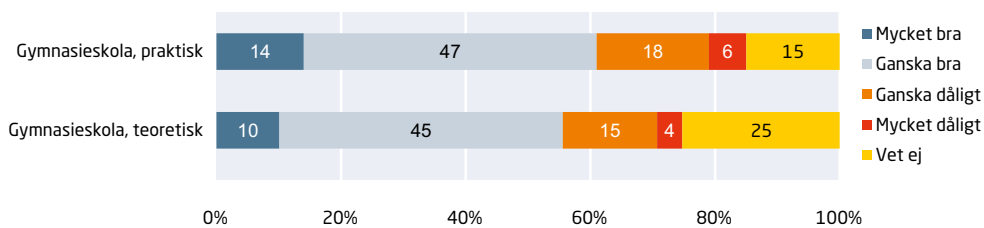
Bas: De som inte anställt någon under 26 år, men anställt äldre

Ungdomar saknar relevant utbildning

Vart fjärde företag valde bort yngre personer eftersom de saknar relevant utbildning. Det saknas alltså inte utbildade yngre personer, utan yngre personer med rätt utbildning eller utbildning av tillräckligt hög kvalitet.

I figur 4 framgår att majoriteten av företagen som är i behov av medarbetare med gymnasiekompetens anser att gymnasieutbildningen motsvarar behoven. Men trots allt anser nästan var fjärde företag att utbildningen på gymnasiets yrkesprogram inte motsvarar företagets kompetensbehov. Tillsammans med höga kostnader utgör detta ett stort hinder för unga att etablera sig på arbetsmarknaden.

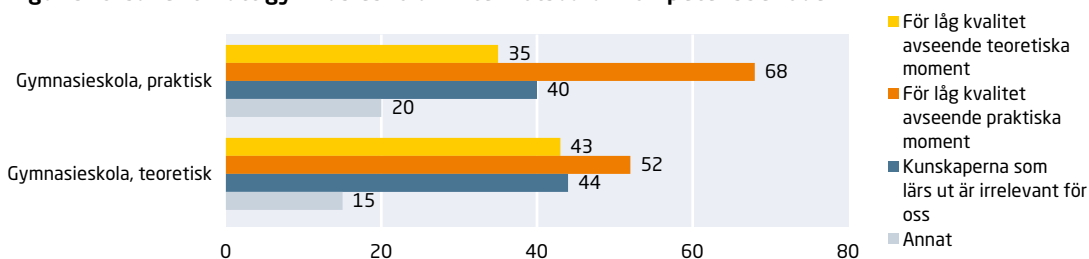
Figur 4. Ett av fyra företag anser att gymnasiets utbildningar inte motsvarar kompetensbehoven.

Bas: De som har behov av respektive utbildningsnivå

Företagen som svarade att utbildningarna inte svarade mot företagets kompetensbehov fick svara på fördjupade frågor. Som framgår i figur 5 är den främsta orsaken till att yrkesutbildningarna inte motsvarar deras krav att de praktiska momenten inte håller tillräckligt hög kvalitet. För både praktiska och teoretiska utbildningar svarar två av fem företag att kunskaperna som lärs ut är irrelevanta. Vart tredje företag anser att de teoretiska momenten på de högskoleförberedande programmen håller för låg kvalitet.

Figur 5. Orsaker till att gymnasieskolan inte motsvarar kompetensbehoven.

Bas: De som tycker respektive utbildningsnivå fungerar dåligt

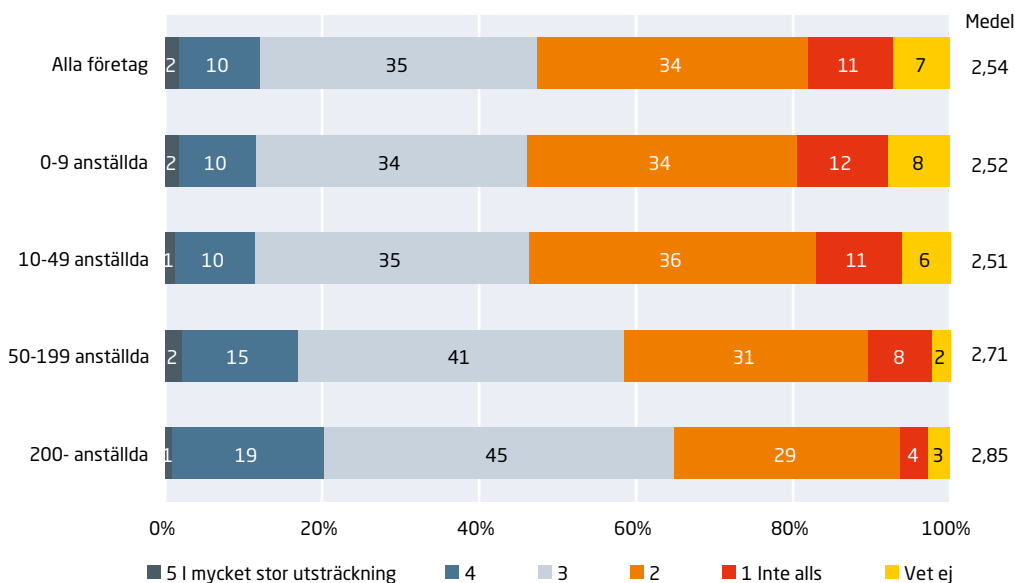
Företagens syn på skolan

Svenskt Näringsliv gav Demoskop i uppdrag att undersöka i vilken utsträckning medlemsföretagen anser att skolan lyckas rusta eleverna för yrkeslivet. Våra medlemsföretag tar ofta emot ungdomar efter avslutad utbildning. Deras syn på tillståndet i skolan är därför högst relevant.

Sju kompetenser undersöks: baskompetens (läsa, skriva och räkna), social kompetens, entreprenöriell kompetens (initiativkraft, drivkraft och kreativitet), analytisk kompetens (kritiskt tänkande), digital kompetens, ledarskapskompetens och interkulturell kompetens (förmåga att möta och förstå människor från andra kulturer och/eller andra länder).

Därutöver har Demoskop dels frågat hur företagen värderar olika aspekter av social kompetens, dels hur företagen upplever att skolan lyckas rusta eleverna med dessa egenskaper. Det handlar om att passa tider, bemöta kunder och kollegor respektfullt, ordningssamhet och uthållighet i arbetet.

Figur 6. Förbereder skolan eleverna för ett framtida yrkesliv?

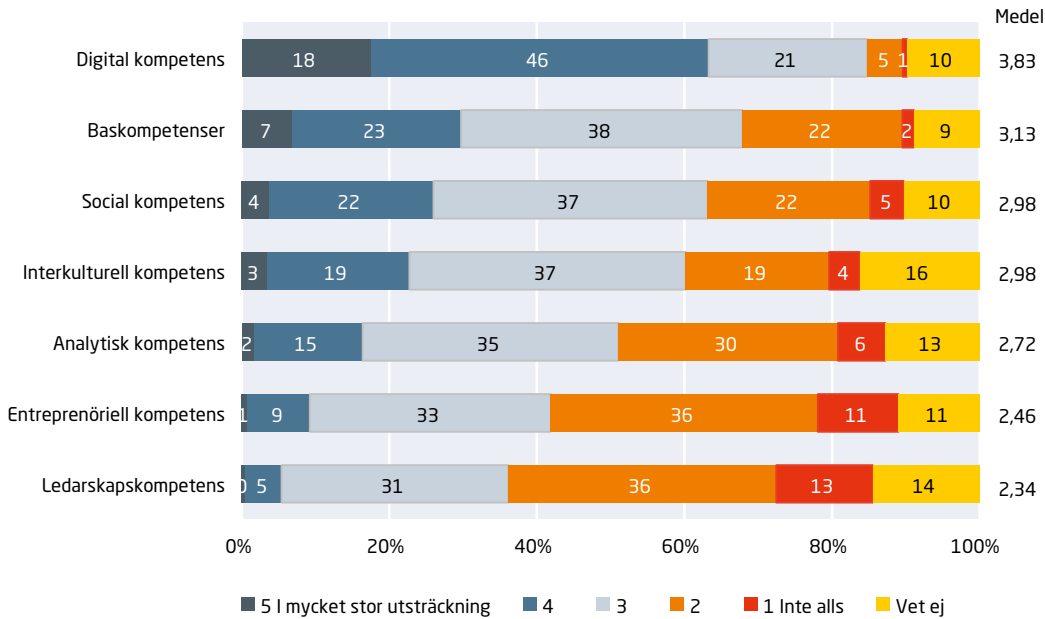

Bas: Alla (3609)
Källa: Demoskop

Figur 6 visar att endast 12 procent av de tillfrågade företagen uppger att skolan i stor eller mycket stor utsträckning lyckas förbereda eleverna för deras framtida yrkesliv. Företag med över 50 anställda är något mer positiva än företag med färre än 49 anställda.

Anledningen till att småföretagen är mer negativa framgår inte av undersökningen. En förklaring kan vara att enskilda medarbetare är viktigare i små verksamheter än i stora.

Figur 7. Vilka kompetenser anser företagen att skolan lyckas rusta eleverna med?

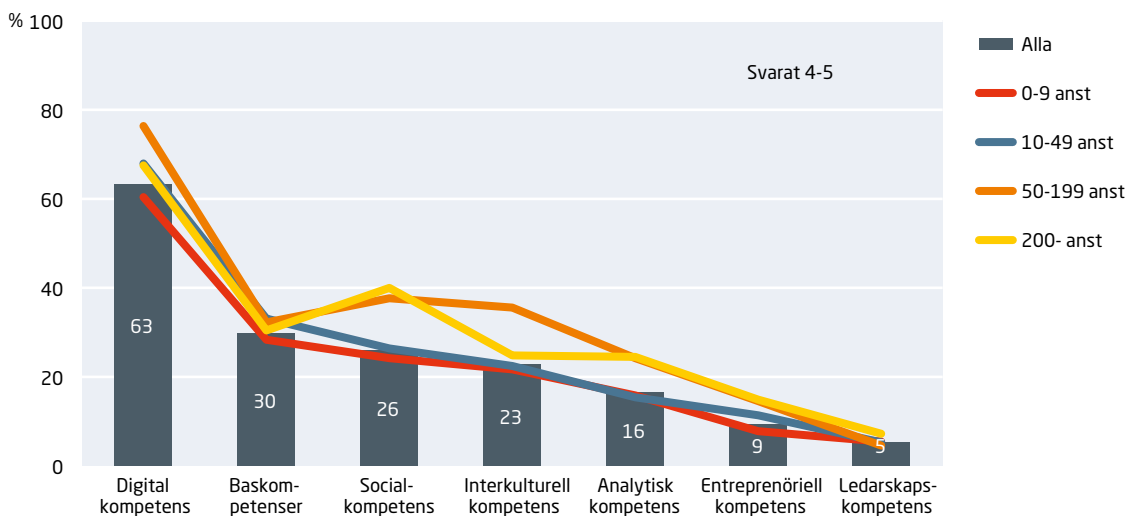
Bas: Alla (3609)
Källa: Demoskop

Figur 7 visar att Svenskt Näringslivs medlemsföretag uppfattar att skolan lyckas mycket väl att rusta eleverna med digital kompetens. Medelbetyget blir 3,83 på en femgradig skala.

Det är sämre ställt med ledarskapskompetens och entreprenöriell kompetens. Här anser endast fem respektive tio procent av de tillfrågade företagen att skolan i stor eller mycket stor utsträckning lyckas rusta eleverna.

30 procent av de tillfrågade företagen svarar att skolan lyckas rusta eleverna med baskunskaper (läsa, skriva och räkna). 26 procent svarar att skolan lyckas rusta eleverna med social kompetens.

Figur 8. Stora företag är mer positiva än små.

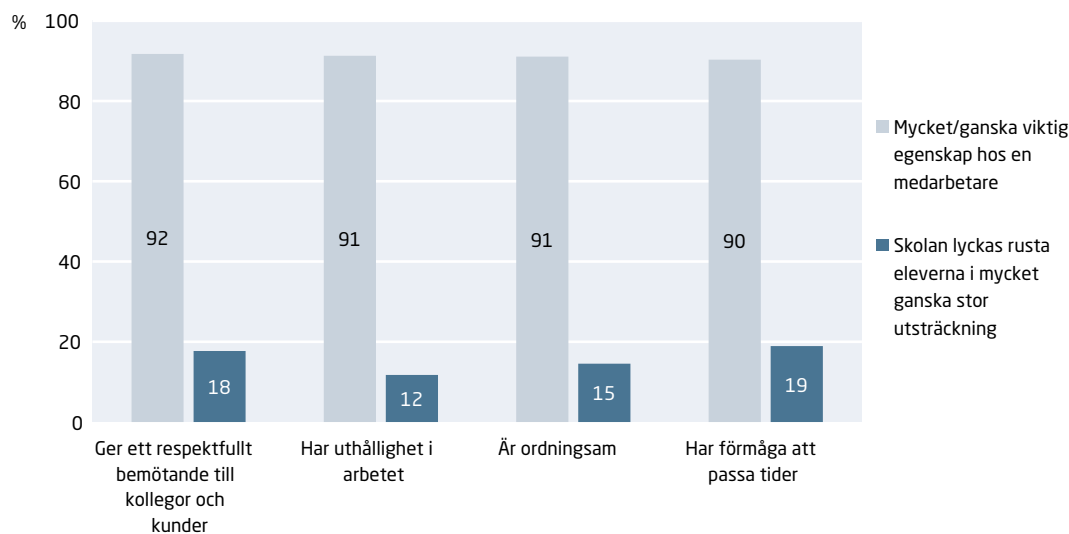
Bas: Alla (3609)
Källa: Demoskop

Även vad gäller de enskilda kompetenserna är större företag mer positiva till hur skolan lyckas rusta eleverna inför deras framtida yrkesliv.

Figur 9 visar att 9 av 10 företag värderar social kompetens hos sina medarbetare högt. Det handlar om förmågan att ge ett respektfullt bemötande till kollegor och kunder, uthållighet i arbetet, vara ordningsam och att passa tider.

Men gapet mellan förväntan och verklighet är stort. Färre än vart femte medlemsföretag anser att skolan lyckas rusta eleverna med dessa egenskaper.

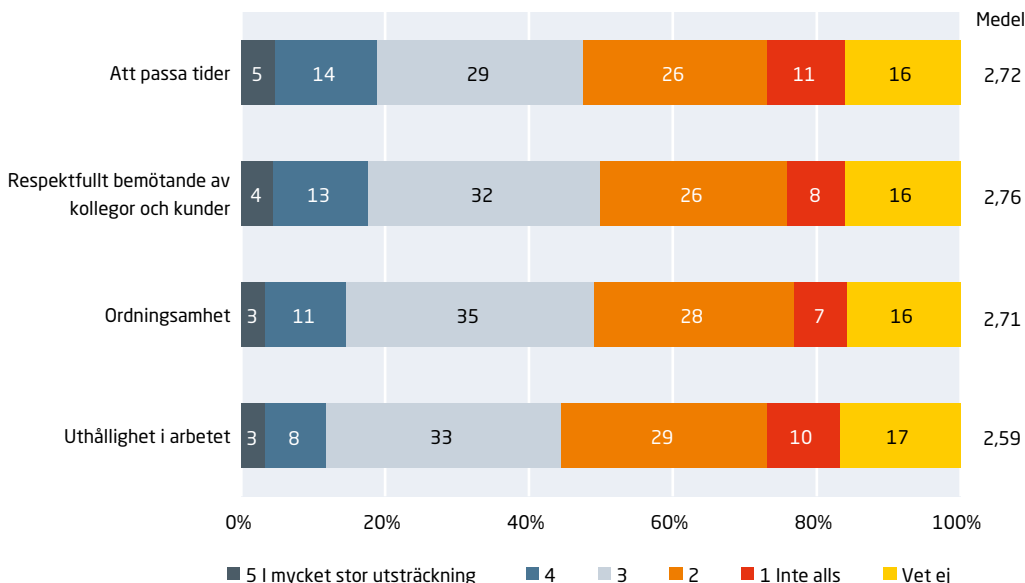
Figur 9. Stort gap mellan förväntan på social kompetens och verkligheten.

Bas: Alla (3609)
Källa: Demoskop

Figur 10 visar att det är sämst ställt med uthållighet i arbetet. 2 av 5 företag anser att skolan inte alls eller i mycket liten utsträckning lyckas rusta eleverna med detta.

Figur 10. Lyckas skolan rusta eleverna inför kraven på en arbetsplats?

Bas: Alla (3609)
Källa: Demoskop

Analys: Företagen är oroliga över tillståndet i skolan

Det är allt för många unga som vill ha ett jobb men som saknar det. Det skapar problem för såväl ungdomarna och företagen som samhället. Bland annat bidrar det till att matchningen på svensk arbetsmarknad inte fungerar tillfredsställande. Utbildningssystemet kan inte lösa alla problem, men här spelar skolan en nyckelroll.

Många företag vill anställa unga personer, men misslyckas med rekryteringen eftersom det är brist på personer med rätt kompetensprofil. Kompetens innebär i det här fallet inte längre akademisk utbildning, utan att personerna har rätt och relevant utbildning för jobbet. Vi måste därför komma ifrån diskussionen om att lösningen inte alltid är mer utbildning.

Rekryteringsenkäten visar att många företag anser att de gymnasiala utbildningarna motsvarar företagens kompetensbehov, men ungefär två av fem företag är missnöjda. De menar att såväl praktiska som teoretiska moment håller för låg kvalitet och att kunskaperna som lärs ut är irrelevanta. Gymnasiets yrkesprogram måste rusta eleverna bättre för yrkeslivet och de teoretiska programmen behöver rusta eleverna bättre för vidare studier.

Det finns ett gap mellan företagens förväntningar på skolan och vad skolan i verkligheten levererar. Endast 12 procent av företagen uppger att skolan lyckas rusta eleverna för ett framtida yrkesliv. Bilden är dyster även vad gäller elevernas kompetenser, med undantag för digital kompetens.

Kompetenserna representerar ofta egenskaper som är högt värderade på arbetsmarknaden. Entreprenöriell kompetens står för initiativkraft, drivkraft och kreativitet. Analytisk kompetens innebär kritiskt tänkande.

Från Pisa-undersökningen vet vi att det finns brister i kreativiteten och det kritiska tänkandet. Världens mest kreativt tänkande femtonåringar finns inte i Sverige. De bor i Japan, Sydkorea och Singapore. Tvärtom presterar svenska elever under OECD-genomsnittet i Pisa-provet som testar elevernas förmåga att lösa problem. Det är en förmåga som har en stark koppling till kritiskt tänkande och kreativitet. Det finns ingen motsättning mellan kreativitet och ämneskunskaper, tvärtom är de sammankopplade. För att kunna lösa problem måste man behärska och kunna tillämpa sina kunskaper.

Den sociala kompetens som företagen värderar högt – uthållighet, ordningsamhet, förmåga att passa tider och respektfullt bemötande – är också viktiga för skolresultaten. Pisa-undersökningen visar att elever i stökiga klassrum presterar sämre än andra. Svenska elever har sämre uthållighet än OECD-snittet. Det innebär att eleverna ger upp när de ställs inför svåra problem eller att de inte fortsätter att arbeta med sina uppgifter tills allt är perfekt.

Ordningsproblemen drabbar företagsklimatet och tillväxten. Istället för produktivt arbete måste företagen lägga värdefull tid på att ingjuta värderingar som eleverna borde ha fått tidigare i livet. I grunden beror inte ordningsproblemen i skolan på lärarna eller eleverna, utan skolpolitiken. De lärare som försöker upprätthålla ett tryggt studieklimat måste få samhällets stöd.

Slutsatser: Stärkt kvalitet, fler yrkeskickliga lärare och värna valfriheten

Förbättra arbetsron i skolan

Svenskt Näringslivs undersökning ger ett starkt stöd för förbättringar i skolan, till exempel vad gäller ett tydligare fokus på baskunskaperna i tidigare årskurser och ämneskunskaper i senare årskurser. I ett internationellt perspektiv har svenska elever få lektioner. Det är viktigt att dessa lektioner används effektivt. Sena ankomster och skolk är ett slöseri med skolans resurser. Genomgående behöver den tiden som eleverna är i skolan hålla högre kvalitet genom tryggare klassrum och bättre studiero. Näringslivets forskningsberedning föreslår i sitt slutbetänkande att Skolinspektionen ska betygsätta skolornas arbetsmiljö. Det är ett av beredningens förslag som är värt att studera närmare.¹

Föräldrarna har huvudansvaret för barnens fostran. De grundläggande normerna och värderingarna i samhället, till exempel respekt för andra och ansvar för omgivningen, bör präglade såväl hemmet, skolan som arbetet.

De mest yrkeskickliga lärarna borde få högre lön

Ett skolsystem kan inte bli bättre än sina lärare. Om Sverige menar allvar med att förbättra skolresultaten måste skolpolitikerna satsa på lärarkåren. Tillgången på yrkeskickliga lärare måste öka och det ska löna sig bättre att vara en skicklig lärare. Svenskt Näringsliv har tidigare lämnat konstruktiva förslag på området, till exempel fristående lärarutbildning, ökad lönespridning där de mest yrkeskickliga lärarna får bättre betalt och lämplighetstest som sorterar bort personer som är olämpliga för yrket. Vid valet mellan fler eller bättre lärare borde det också vara självklart att lärarkvalitet ska prioriteras framför antalet lärare.

Valfriheten höjer kunskapsresultaten

Valfrihet är bra för eleverna, föräldrarna och skolan. Skolan är ett av de områden i samhället som är i störst behov av utveckling och innovationer. För att det ska fungera behövs en mångfald av olika utförare. En hög förekomst av friskolor i kommunen genererar positiva effekter även på elevresultaten i de kommunala skolorna. Det gäller såväl betygen i årskurs 9, internationella kunskapsmätningar som i senare utbildningsprestationer på gymnasiet och i högskolan. Resultaten förklaras inte av betygsinflation eller förändringar i elevsammansättningen i kommunen.

Skolan måste samverka bättre med näringslivet

Det finns med andra ord ett stort behov av ett närmare samarbete mellan skola och näringsliv för att höja kvaliteten och göra utbildningarna relevanta. Många av yrkesprogrammen behöver mer praktik och APL med högre kvalitet. Men branscherna måste också ha mer inflytande på andra håll. Arbetet i lokala och nationella programråden måste utvecklas och förbättras. Överlag måste gymnasiet präglas av större flexibilitet och utbildningarna måste kunna se mer olika ut än vad de gör idag.

¹ Läs vidare på s. 25 i Näringslivets forskningsberednings rapport Vägen till bättre kunskap.

Elever måste kunna jämföra utbildningar

Det måste även bli lättare för elever att jämföra olika utbildningar, olika kvalitets- och resultatmått behöver finnas lätt tillgängliga för elever och föräldrar vid val av grund- och gymnasieskola. Studie- och yrkesvägledningen måste genomgående förbättras genom hela skolsystemet och gymnasiets yrkesprogram måste bli mer attraktiva.

Ta företagens oro på allvar

Svenska skolpolitiker måste ta företagens oro på allvar. I förlängningen innebär bristande kvalitet i skolan stora utmaningar för Sverige som tillväxt- och företagarnation. Medarbetarnas kompetens är avgörande för ett företags konkurrenskraft.

Metodbeskrivning Rekryteringsenkäten och Företagarpanelen

Företagarpanelen

Svenskt Näringsliv gav Demoskop i uppdrag att under maj och juni 2014 undersöka hur Svenskt Näringslivs medlemsföretag ser på konjunkturutvecklingen och aktuella samhällsfrågor.

3 609 intervjuer genomfördes (45 procent svarsfrekvens) genom en internetundersökning i Svenskt Näringslivs företagarpanel.

Rekryteringsenkäten

Undersökningen genomfördes under perioden 13/1 – 7/3 2014 av Ipsos på uppdrag av Svenskt Näringsliv. Totalt tillfrågades 16 210 företag. Undersökningens målgrupp är medlemsföretag i Svenskt Näringsliv och ett stratifierat urval har gjorts i respektive län och storleksklass. Totalt har 7 418 företag svarat på enkäten. Svarsfrekvensen uppgår till 46 procent.

www.svensktnaringsliv.se

Storgatan 19, 114 82 Stockholm

Telefon 08-553 430 00